

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Michała Wenderskiego

Niniejsza recenzja rozprawy habilitacyjnej dra Michała Wenderskiego została dokonana na mocy decyzji RDN i Rady Naukowej dyscyplin nauki o kulturze i religii oraz etnologia i antropologia kulturowa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 18 listopada 2024. Postępując zgodnie ze schematem tego typu rozpraw, określonym przez ustawodawcę, przystępuję do omówienia osiągnięć doktora Michała Wenderskiego, ubiegającego się o nadanie stopnia doktora habilitowanego według następującego porządku:

1. przedstawienie podstawowych danych o kandydacie
2. przedstawienie informacji o ocenianych osiągnięciach naukowych i dydaktycznych
3. recenzja osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się w aktualnym postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
4. wnioski końcowe.

1. Przedstawienie podstawowych danych o kandydacie:

1.1. Przebieg kariery naukowej i zawodowej. Doktor Michał Wenderski studiował architekturę na Wydziale architektury Politechniki Poznańskiej, na którym w roku 2010 uzyskał stopień magistra inżyniera architekta, broniąc pracy magisterskiej *Projekt zagospodarowania przestrzennego oraz rewitalizacji terenów transgranicznych, rejon miejscowości Breisach i Neuf Brisach w Alzacji* napisanej pod opieką promotorską prof. dr hab. inż. arch. Ewy Cichy-Pazder. W roku 2012 uzyskał tytuł licencjata w specjalności filologia niderlandzka na Wydziale Neofilologii UAM w Poznaniu na podstawie pracy licencjackiej: *Hollandische kolonisatie in Polen in de 16de-18de eeuw: oorzaken en gevolgen (Kolonizacja olęderska w Polsce XVI-XVIII wieku: przyczyny i skutki)*, której promotorem była: dr Ewa Dynarowicz. Pan Wenderski podjął studia doktoranckie na Wydziale Anglistyki UAM. Zwieńczeniem drogi awansowej Habilitanata był uzyskany w roku 2017 tytuł doktora nauk humanistycznych w dziedzinie literaturoznawstwa na podstawie obronionej pracy doktorskiej *Cultural mobility within the interwar avant-garde network in Poland, Belgium and the Netherlands* obronionej na Wydziale Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Promotorem pracy doktorskiej był dr hab. Paweł Zajas (Wydział Anglistyki UAM) oraz jako promotor pomocniczy: dr Przemysław Strożek (Instytut Historii Sztuki PAN). Praca doktorska

została opublikowana w wydawnictwie Routledge w serii „Routledge Research in Art History” pod tytułem *Cultural Mobility in the Interwar Avant-Garde Art Network: Poland, Belgium and the Netherlands*. Routledge należy do grupy wydawniczej Tylor@Francis, lokowanej na liście ministerialnej jako wydawnictwo dwustupunktowe.

1.2. Przebieg kariery naukowej na uczelni. Tematy prac awansowych Habilitanta pozwalają stwierdzić, że bliskie mu są zainteresowania kulturą niderlandzką w szeroko pojmowanym przedziale czasowym i kontekście społecznym oraz że posiada kompetencje językowe (filologia niderlandzka) w wybranym obszarze badań. Rozwinięciem tych zainteresowań jest dalsza praca badawcza Pana dra Wenderskiego, której odzwierciedleniem jest przebieg ścieżki naukowej po doktoracie.

W latach 2016 – 2018 Pan Michał Wenderski był zatrudniony jako starszy wykładowca w Zakładzie Studiów Niderlandzkich i Południowoafrykańskich Wydziału Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a od 2018 jako adiunkt tejże instytucji. Kandydat, jak wynika z przedłożonej dokumentacji, nie ubiegał się wcześniej o nadanie stopnia doktora habilitowanego i obecnie czyni to po raz pierwszy.

2. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

2.1. Osiągnięcia publikacyjne po doktoracie (2018).

Od uzyskania stopnia doktora nauk humanistycznych w dziedzinie literaturoznawstwa w roku 2017 dr Michał Wenderski prowadził badania interdyscyplinarne w obszarach kulturoznawstwa, historii sztuki, literatury, co było kontynuacją wcześniejszych zainteresowań, odzwierciedlonych w rozprawach awansowych. Już wówczas badania te koncentrowały się na wzajemnych relacjach w zakresie kultury między Polską a Holandią w latach 1947-89. Były one prowadzone w ramach projektu Opus Narodowego Centrum Nauki pod tytułem pt. „**Sztuka a polityka: polsko-holenderska wymiana kulturalna w okresie zimnej wojny w obliczu polityki zagranicznej**”.

Artykuły, które powstały w wyniku tych eksploracji badawczych publikowane były w polskich i holenderskich periodykach naukowych. Autor w swoim autoreferacie wymienia 8 wybranych pozycji i 2 rozdziały w monografiach zbiorowych w wydawnictwach nieznajdujących się na liście wydawnictw z listy ministerialnej : *Między Polską a Holandią: próba rekonstrukcji wzajemnych kontaktów i mobilności kulturowej pomiędzy wybranymi ugrupowaniami awangardy*, 2017 w: Paulina Kurc-Maj i Anna Saciuk-Gąsowska (red.), *Organizatorzy życia. De Stijl, polska awangarda i design* Łódź: Muzeum Sztuki w Łodzi, 79-97, (jest to katalog wystawy); oraz *Between Poland and the Low Countries – mutual relations and cultural exchange between*

Polish, Dutch and Belgian avant-garde magazines and formations, 2018, w: Gábor Dobó i Merse Pál Szeredi (red.), *Local Contexts / International Networks: Avant-Garde Journals in East-Central Europe*, Budapest: Petőfi Literary Museum –Kassák Museum, s. 156-177. Współpraca podejmowana z muzeami świadczy o dobrze rozumianej przez Pana Michała Wenderskiego, misji popularyzującej naukę, o czym będzie jeszcze mowa w recenzji.

Wymieniając istotne publikacje po doktoracie w swym Autoreferacie Habilitant wskazuje artykuły: *From 'Peripheral' Warsaw to no Less Marginal Groningen: Mieczysław Szczuka's Artistic Influence on Hendrik Nicolaas Werkman* (2020) *The 'Isms' of Modern Art: Belgium, the Netherlands, and Beyond* (2020), *From 'Peripheries' to 'Centres', Westwards: On the Influence of Katarzyna Kobro on Georges Vantongerloo* (2022) – wszystkie publikowane w „*Dutch Crossing: Journal of Low Countries Studies*”. Jest to czasopismo recenzowane, poświęcone interdyscyplinarnym studiom nad Niderlandami, lokowane jako 140 punktowe.

Artykuł *Postulating the impossible? The ideal of Gesamtkunstwerk in interwar avant-garde periodicals and their manifestos* z 2023 publikowany był „Cogent Arts & Humanities” czasopiśmie także należącym do grupy Tylor and Francis, z oceną 100 punktową. Artykuł *Culture as Litmus Paper: the Impact of the 1968 Events on the East-West Cultural Relations*, opublikowany w roku 2022 w czasopiśmie „Diplomacy & Statecraft” oraz będący w druku *How (Not) to Spread Communist Propaganda behind the Iron Curtain: Exhibitions of Polish Folk Art in Paris, Brussels and Amsterdam in the late 1940's* potwierdzają wieloaspektowe zainteresowania kulturą, w tym przypadku mającą odniesienia polityczne.

Wskazane przez Pana Michała Wenderskiego w Autoreferacie najważniejsze osiągnięcia publikacyjne po uzyskaniu doktoratu można by poszerzyć o wiele innych artykułów i wypowiedzi naukowych funkcjonujących na jego profilu w Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu czy w serwisie Academia.edu. Na podstawie ich analizy można stwierdzić, że dorobek publikacyjny dra Michała Wenderskiego jest znaczący, konsekwentny jeśli chodzi o pole tematyczne i wartościowy naukowo.

2.2. Udział w projektach badawczych i grantach po uzyskaniu doktoratu (2018)

Dr Michał Wenderski brał udział w kilku projektach badawczych jeszcze przed uzyskaniem doktoratu. Po roku od finalizacji doktoratu uzyskał finansowanie projektu „Sztuka a polityka: polsko-holenderska wymiana kulturalna w okresie zimnej wojny w obliczu polityki zagranicznej” (2019-2023) w konkursie Opus NCN, a w czerwcu 2024 roku projektu *Polsko-belgijskie studium przypadku (1947-1963)*”, w ramach programu Sonata Narodowego Centrum Nauki. Aktywność na tym polu oceniam również jako wysoką, biorąc pod uwagę, że drugi projekt został konsekwentnie

złożony po ukończeniu wcześniejszego w roku 2023, a przed doktoratem naukowiec również wykazywał dużą aktywność w tym zakresie. Realizowane projekty miały swoją finalizację w postaci wartościowych publikacji. Pan dr Michał Wenderski od roku 2020 pełnił rolę eksperta i recenzenta NCN w projektach Etiuda, Miniatura, Preludium Bis i Sonata, a także recenzenta prestiżowych, zagranicznych czasopism naukowych. Był stypendystą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców i beneficjentem nagród Rektora UAM i Inicjatywy Doskonałości Badawczej dla najlepiej publikujących pracowników.

Imponująca jest także aktywność konferencyjna kandydata. Może on wykazać się udziałem w około 30 konferencjach, w tym organizowanych w prestiżowych uczelniach europejskich. Utrzymuje też stały kontakt z Uniwersytetem w Utrechcie co, obok znajomości języka niderlandzkiego pozwoliło mu przeprowadzić kwerendę do licznych publikacji. Obecnie Habilitant rozwija współpracę z Instytutem Historii Sztuki Nowego Uniwersytetu Lizbońskiego w ramach projektu badawczego, poświęconego wymianie wystawienniczej i kulturalnej między Polską a Portugalią. Pan Wenedrski deklaruje, że będzie to jego nowy kierunek badawczy.

2.3. Dane naukometryczne

Pan dr Michał Wenderski może wykazać się następującym dorobkiem przeliczanym na punkty:

Sumaryczna punktacja MNiSW (Baza Wiedzy UAM): **1508**

Sumaryczny IF (Baza Wiedzy UAM): **1,884**

Sumaryczny SNIP — (Source-Normalized Impact per Paper) (Baza Wiedzy UAM): **8,444**

Sumaryczny CiteScore (Baza Wiedzy UAM): **4,9**

h-indeks (Google Scholar): **4**

Liczba cytowań (Google Scholar; bez autocytowań): **26**

W przedziale czasowym 2017 – 2023 Habilitant napisał 16 prac naukowych, za które otrzymał łącznie 1070 punktów w kategorii czasopisma (wg aktualnych wartości), 600 za monografie i 40 za rozdziały w monografiach. Jest to dorobek imponujący. Przytoczone tu fakty, pochodzące z Autoreferatu Pana Wenderskiego, jednoznacznie wskazują na bardzo spójny profil badawczy jego dokonań, niezwykłą mobilność i wysoką jakość publikacyjną i konferencyjną, łatwość w poruszaniu się w międzynarodowym środowisku akademickim. Są to znamiona dobrego badacza i naukowca.

2.4. Aktywność dydaktyczna i popularyzująca naukę po uzyskaniu doktoratu (2018)

Również aktywność dydaktyczną dr Wenderskiego oceniam pozytywnie. Jest on

obecnie pracownikiem Zakładu Studiów Niderlandzkich i Południowoafrykańskich. Prowadzi zajęcia na kierunku filologia niderlandzka, był i jest koordynatorem kilku przedmiotów i autorem programu nauczania przedmiotu Historia kulturowa Niderlandów. Pełnił rolę promotora prac magisterskich (16 prac) i recenzenta prac licencjackich na Wydziale Anglistyki. Aktywność organizacyjna na uczelni obejmowała także różnorakie role pełnione podczas rekrutacji i organizacji konferencji oraz festiwalu kultury holenderskiej „Be Low”. Sądząc po mobilności naukowej Habilitanta można wnosić o ich wysokich standardach.

W zakresie popularyzacji nauki dr Wenderski może wykazać się wspomnianą już współpracą z muzeami (miał aktywny wkład w organizację wystawy *Organizatorzy Życia. De Stijl, polska awangarda i design*, zorganizowanej w Muzeum Sztuki w Łodzi (w dniach 24.11.2017 – 25.02.2018 roku), odczytami i warsztatami popularyzującymi kulturę niderlandzką na terenie Wielkopolski i w szkołach licealnych. Zwłaszcza współpraca w ramach wystawy w Muzeum Sztuki w Łodzi zasługuje na docenienie, gdyż udział Pana Doktora w jej realizację był wielostronny i obejmował przygotowanie tekstu, wykładu, przekładu tekstów z języka niderlandzkiego, a nawet plakatu. Gościnne wykłady popularyzujące międzywojenną awangardę prowadził on również w innych instytucjach oświatowych i naukowych (Lejda, Budapeszt, Lizbona, Paryż).

Podsumowując: Zarówno aktywność naukową jak i dydaktyczną i organizacyjną dr Michała Wenderskiego oceniam bardzo wysoko i jako spełniające kryteria sformułowane w ramach art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

3. Ocena osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się w aktualnym postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Dr Michał Wniederski przedstawił jako swoje główne osiągnięcie podlegające ocenie w postępowaniu habilitacyjnym (zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) monografię zatytułowaną: *Art and Politics During the Cold War. Poland and the Netherlands*, wydaną w ramach serii Routledge Research in Art and Politics przez Routledge: Tylor & Francis Group w roku 2023. Publikacja ta liczy 144 strony i składa się z czterech rozdziałów z podrozdziałami. Poprzedza ją wstęp, w którym Autor określa tezę pracy, zamyka zaś konkluzja, niezbędna w tego typu opracowaniach bibliografia (zawierająca jak pisze Autor 95 tekstów prymarnych, 26 katalogów wystaw, niemalże 260 polsko-niderlandzkich przekładów literackich) oraz załącznik zawierający teksty porozumień kulturalnych pomiędzy Rządem PRL i Rządem Królestwa Niderlandów. Na

końcu całości Autor zamieścił indeks nazwisk. Całość ilustrują archiwalne fotografie, skany prac plastycznych i artykułów gazetowych, stosownie dobrane do tekstu. Książka napisana jest w języku angielskim, co jest jej niewątpliwą zaletą, bo język, jak i prestiżowy zagraniczny wydawca potencjalnie zwiększą jej zasięg na rynku międzynarodowym.

Przedmiotem badań dr Wenderskiego już w czasie studiów doktoranckich były stosunki polsko – holenderskie w zakresie kultury, osadzone w szerokim kontekście interdyscyplinarnym. Z biegiem czasu zakres chronologiczny zainteresowań Habilitanta z okresu międzywojnia rozciągnął się na period po II wojnie światowej, czyli na okres zmienionej już całkowicie rzeczywistości politycznej w Europie, co jest kluczowe w przedmiotowej monografii. Przedstawiona do oceny publikacja habilitacyjna jest poświęcona właśnie temu zagadnieniu.

Już we wstępie Autor, podążając za tezą Jamesa Hershberga, zawartą w artykule: *The Crisis Years, 1958–1963* (w: *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*, red. Odd Arne Westad) kwestionuje dwubiegunowość podziałów pomiędzy światem bloku sowieckiego i Europą Zachodnią¹. Jest to postawa wpisująca się w widoczną w ostatnich czasach pewną zmianę paradygmatu w badaniach na zimną wojnę. Autor podążając tym tropem wprowadza pojęcie tzw. „mniejszych graczy”, czyli państw o nie tak istotnym znaczeniu w tym dychotomicznym świecie, między którymi wymiana kulturalna była możliwa i miała miejsce. Powołuje się także, pisząc o metodologii zastosowanej w monografii, na podejście polikonteksturalne Plumpego i Werbera zorientowane na złożoność uwarunkowań politycznych, ideologicznych, organizacyjnych w bilateralnych relacjach, a także na refleksje Pawła Zajsa. Polskę zalicza do grupy tzw. „małych graczy”. Analizując przede wszystkim różnorodne archiwalia, często zupełnie nieznane i niepublikowane (od umów międzynarodowych, not dyplomatycznych czy artykułów prasowych) stara się ukazać jak te relacje wyglądały, jakie napotykały trudności i czym one były spowodowane, jaka była strategia polityczna obu stron. Skupia się zarówno na instytucjach kreujących życie kulturalne, jak i na aktywności indywidualnej. Kontekstem tych rozważań nieuchronnie jest polityka międzynarodowa, przywoływana w rozprawie z imponującym znanstwem. Studium przypadku, bo tak można zakwalifikować wywód Habilitanta, uświadamia jak kultura była wykorzystywana do odnoszenia konkretnych korzyści politycznych i w jaki sposób mogła sprzyjać obranej strategii ideologicznej. Dotyczy to przede wszystkim państw znajdujących się w orbicie wpływów sowieckich. Jest to teza nienowa, ale szczegółowa analiza mechanizmów jej funkcjonowania uzmysławia rzeczywiste realia sytuacji. Przyznam, dla mnie dość zatrważające, obalające pewne stereotypy jej dotychczasowego postrzegania.

Przyjęta perspektywa narzuca niejako strategię badawczą, która przyjmuje Autor. Analizowany materiał dzieli on na okresy, które odzwierciedlają dokonujące się przemiany

¹ Hershberg J., *The Crisis Years, 1958–1963* [w:] *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*, red. Odd Arne Westad, Routledge, London 2000, s. 303-325.

polityczne, a im z natury rzeczy towarzyszą przemiany w sztuce. Wskazuje też momenty przełomowe, jakimi są wydarzenia polityczne i społeczne (np. październik 1956, marzec 1968, Porozumienia Sierpniowe 1980 czy stan wojenny w grudniu 1981 roku; podpisywane porozumienia dwustronne jak Reinink- Markowski z 1958 roku, Porozumienie Polsko – Holenderskie z 1967 roku; i te o znaczeniu międzynarodowym, jak Akt Końcowy KBWE w roku 1975). Odpowiada im na ogół struktura rozprawy i tytuły rozdziałów. Każdy z rozdziałów posiada krótkie podsumowanie, niewyodrębnione tytułem. Odnosi się wrażenie, czytając publikację, że podmiotem tych rozważań jest Polska, a jej współpartnerem Holandia, a raczej jej reakcja na wydarzenia polskie.

Mamy zatem pierwszy rozdział zamknięty latami 1947-1956, zatytułowany: *Uneasy Beginnings (1947-1956)*². Jest to faza najbardziej napięta we wzajemnych stosunkach, gdyż przypada na okres stalinowski w Polsce i wdrażanie doktryny socrealistycznej. Holandia należała do państw po drugiej stronie żelaznej kurtyny najbardziej niezłomnych i nieprzejednanych w izolacji krajów bloku sowieckiego. W rozdziale tym, przy okazji podejmowania głównego wątku jakim są relacje kulturalne polsko – holenderskie, jak soczewce odzwierciedlają się istotne dla ówczesnych czasów problemy kultury polskiej, jak choćby sprawa arrasów, która determinowała wiele decyzji politycznych i spraw w dziedzinie kultury. Wenderski analizuje też kulisy tak zwanego Kongresu Wrocławskiego z 1948 roku i jego niejawne propagandowe realia, naświetla działalność wciąż mało znanych w Polsce postaci jak Jadwiga Vuyk, historyczka sztuki, niestrudzona inicjatorka nawiązywania relacji polsko-holenderskich. Przywołany i analizowany w publikacji przypadek stowarzyszenia „Nederland-Polen” w modelowy sposób obnaża sposób sterowania życiem kulturalnym przez władze komunistyczne, które oddziaływać miało poza sferę oficjalnie przyjętych podziałów geopolitycznych. W omawianym okresie jest to szczególnie widoczne i dotkliwe, choć w całej rozprawie Wenderskiego spotykamy się z podobnymi trafnie odczytanymi i zinterpretowanymi, mniej lub bardziej zakamuflowanymi, tego typu zabiegami. Sprowadzały się one np. do „reglamentacji” abstrakcji, fałszywych interpretacji nawet siedemnastowiecznego malarstwa, doboru personalnego artystów, tłumaczy, kuratorów. Są to działania, które współczesne badania historyczne już jakiś czas temu ujawniły i dość dobrze utrwalone w powszechnej świadomości, jednak dopiero tak drobiazgowa analiza i rozszyfrowanie dyplomatycznej gry, jaką otrzymujemy w książce, pozwala namacalnie doświadczyć istoty tego zjawiska.

Rozdział poświęcony pierwszej fazie powojennych wzajemnych relacji kulturalnych przywołuje najważniejsze wydarzenia, głównie z zakresu plastyki, jakie wówczas miały miejsce. Notabene uwaga Autora w opisie tych bilateralnych stosunków w całej książce skoncentrowana jest właśnie na plastyce, choć Autor nie pomija folkloru, muzyki, czytelnictwa, ale daje się odczuć,

² *Nielatwe początki (1947-1956)* – tłum A. G.-P.

jakie ma preferencje. Nie jest to zarzut w stosunku do Badacza, bo być może plastyka była tą najważniejszą dziedziną, która stała się pomostem w nawiązywaniu kontaktów. Skoro jednak tak się stało, to można by więcej miejsca poświęcić artystom i profilowi prezentowanej twórczości na tle sztuki polskiej i skonfrontować to z sytuacją w sztuce holenderskiej. Niewątpliwie publikacja nabrałaby wówczas bardziej wielowymiarowego charakteru. Uwagi na ten temat pojawiają się w zdawkowej formie. Na korzyść Autora przemawia fakt, że założenia opracowania były inne i jako takie zostały one rzetelnie zrealizowane i udokumentowane kwerendą archiwalną, a wzmiankowane powyżej niewielkie uczucie niedosytu jest być może podyktowane osobistą ciekawością i skażeniem zawodowym recenzentki jako historyka sztuki.

Opisaną w rozdziale I fazę wzajemnych relacji kończy rok 1956, poznański czerwiec i czas gomułkowskiej odwilży.

Rozdział drugi zatytułowany: *Towards the Cultural Agreement (1956–1967)* poświęcony jest, jak wskazują daty, odwilży w polityce polskiej, co przekładało się na sprawy kultury³. Tytułowe Porozumienie Kulturalne z roku 1967, które poprzedziło porozumienie Reinink-Markowski z 1958 roku, stało się wreszcie formalną, dyplomatyczną podstawą do wymiany kulturalnej między Polską a Holandią. Jest to przykład personalnej inicjatywy oddolnej. Czas odwilży w Polsce doprowadził do zmiękczenia stanowiska ministra spraw zagranicznych Josepha Lunsy, nastawionego krytycznie do wszelkich porozumień z krajami bloku wschodniego. Wydarzenia marcowe niweczą jednak normalizujące się relacje. Niemniej Autor dowodzi, że Polska obok Jugosławii była w owym czasie wiodącym krajem zza żelaznej kurtyny, którego kultura była prezentowana w Holandii. Instytucją, która zajmowała się nawiązywaniem kontaktów był Holenderski Instytut Międzynarodowych Stosunków Kulturalnych (D.I.I.C.R.), rozwiązany jednak w roku 1960.

Interesujący jest w publikacji wątek sztuki ludowej, usilnie promowanej przez decydentów polskiej kultury jako reprezentacja rodzimej, nieskażonej komercją sztuki. Miało to stworzyć wizerunek Polski jako państwa ludowego, popierającego oddolną kreatywność, lecz fasadowy charakter tego przedsięwzięcia bardzo szybko został w Holandii rozpoznany. Znacznie bardziej niż folklor firmowany przez zespoły „Śląsk” czy „Mazowsze” przedkładano autentyczną sztukę Nikifora Krynickiego. Wątek ten, ze zrozumiałych względów zasygnalizowany w publikacji, niewątpliwie byłby interesujący do dalszej naukowej eksploracji w ramach innego projektu.

Odmiernym, docenionym przez krytykę holenderską gatunkiem sztuki, jak czytamy w monografii, był polski plakat, wystawiany w Holandii, co przyczyniło się do nawiązania kontaktów między Stedelijk Museum w Amsterdamie a Muzeum Plakatu w Warszawie, a nawet zakupów polskich plakatów do kolekcji muzealnej. Uznanie zyskała również polska tkanina, reprezentowana

3 W stronę Porozumienia Kulturalnego – tłum. A. G.-P.

głównie przez twórczość Magdaleny Abakanowicz, która w owym czasie rozpoczynała swą wielką karierę na Zachodzie. Jej przykład dowodzi jak ważna w normalizacji obustronnych relacji była postawa indywidualna. Istotną rolę spełniali także kuratorzy wystaw, którzy jak np. Bohdan Urbanowicz w ramach wystawy *Polskie malarstwo współczesne* w Amsterdamie w 1959 starał się przemycić wartościowe dokonania twórcze takich artystów jak Henryk Stażewski, Władysław Strzemiński czy Andrzej Wróblewski. Celem wspomnianej wystawy było również podkreślenie, że przedwojenne związki polskiej sztuki z Zachodem nie zostały przerwane mimo żelaznej kurtyny. Abstrakcja, jak zauważa Autor była dla władz komunistycznych w Polsce mieczem obosiecznym. Z jednej strony miała być dowodem dla Zachodu na wolność twórczą w Polsce, z drugiej jej pozytywny odbiór za żelazną kurtyną postrzegany był przez decydentów komunistycznej kultury jako próba dezintegracji panującego porządku w komunistycznym uniwersum.

Zaletą opracowania jest przytaczanie reakcji prasowych na polskie prezentacje kultury w Holandii, a zwłaszcza zderzenie języka wolnej prasy z komunistyczną nowomową w polskich gazetach. Dla przykładu w recenzji wystawy prac Van Gogha w Polsce w roku 1962 zostaje przez prasę polską podkreślone zainteresowanie malarza zwykłymi ludźmi, klasą robotniczą, co prowadzi do określenia go mianem „prawdziwego malarza zwykłych ludzi”, ignorując skomplikowaną biografię i kanoniczne cechy stylistyczne malarstwa Holendra, których wiodącym wyróżnikiem jest deformacja⁴. Doniesienia prasowe, obok formalnych aktów prawnych i porozumień są materiałem, na podstawie którego Autor buduje obraz odbioru sztuki we wzajemnych relacjach i jest to zabieg ze wszech miar słuszny, bo odzwierciedla prawdę ówczesnej sytuacji lepiej niż urzędowy język porozumień dwustronnych. Swoją drogą interesujące byłoby stworzenie odrębnego opracowanie, już o nieco innym charakterze, będącego niejako suplementem przedmiotowej monografii, dotyczącego osobistych wspomnień aktorów tamtych wydarzeń, oczywiście o ile takie wspomnienia istnieją.

Tę atmosferę normalizacji, a nawet rzecz można ożywienia stosunków dwustronnych, gdyż w Holandii np. zaczynają ukazywać się książki o Polsce, zainicjowane zostają wyjazdowe stypendia studenckie, wieńczy podpisanie Porozumienia Kulturalnego 22 sierpnia 1967 r. z okazji wizyty Josepha Lunsa w Polsce. Wydarzenia marca 1968 roku przerywają tę dobrą passę.

O okresie po 1968 roku traktuje rozdział III zatytułowany *Détente, but First the Year of Revolt (1968-1979)*⁵. Dużo miejsca poświęca w nim Autor na opis sytuacji politycznej, zarówno w Polsce i w Holandii, jak i na świecie. Konsekwencją wydarzeń marcowych w Polsce, a potem inwazji wojsk polskich w Czechosłowacji było wstrzymanie wielu planowanych wystaw i innych imprez artystycznych przez rząd holenderski. Interesujące są drobiazgowo przeanalizowane w

4 M. Wenderski, *Art and Politics During the Cold War. Poland and the Netherlands*, Routledge Research in Art and Politics, Routledge: Tylor & Francis Group, New York 2023, s. 47.

5 *Odpęczenie, ale najpierw rok buntu (1968–1979)* – tłum. A. G.-P.

publikacji środki zaradcze, jakie podjął rząd PRL w celu poprawy holenderskiej opinii publicznej na temat Polski. Po raz kolejny odsłania Autor kulisy polskiej dyplomacji kulturalnej, która miała złagodzić skutki negatywnych reakcji na wydarzenia marcowe. Ożywienie tych relacji i przywrócenie *status quo* nastąpiło dopiero w latach 70, w epoce gierkowskiej, choć niektórzy politycy holenderscy reprezentowali w tej kwestii nieprzejednane stanowisko. Wśród wymienionych w recenzowanej publikacji imprez kulturalnych najważniejsza wydaje się wystawa z 1975 r. *Sztuka współczesna z Polski*, na której prezentowane były także dzieła artystów międzywojennych, głównie konstruktywistów. Autor opracowania nie omawia szerzej tej prezentacji, przytaczając jedynie holenderskie opinie prasowe o niej, skądinąd pozytywne. Przytacza także opinie prasowe o występach polskich teatrów m.in. Teatru Studio z Warszawy, Teatru Stu i Cricot 2 z Krakowa, i innych. Dobór tych eksportowych dokonań świadczy o znaczącej liberalizacji polityki kulturalnej ze strony polskiej.

Ostatni, czwarty rozdział monografii zatytułowany *The Last Decade (1979 – 1989)* poświęcony jest głównie analizie burzliwych wydarzeń politycznych, które zdeterminowały funkcjonowanie kultury⁶. Jeśli chodzi o sztuki wizualne to może należałoby więcej miejsca poświęcić wystawie *Konstrukcja w procesie*, bo jest ona bardzo ważna ze względu na spontaniczną reakcję międzynarodowego środowiska artystycznego i udział w niej wielu twórców spoza Polski, która tym samym wymknęła się instytucjonalnym regulacjom. W rozdziale tym Autor więcej uwagi poświęca też innym dziedzinom kultury jak literatura czy muzyka. Analiza sytuacji po stopniowej normalizacji wzajemnych relacji, do jakiej doszło w połowie lat 80., jest zaskakująco pozytywna dla Polski. Jak dowodzi Autor monografii Polska była pionierem wśród państw Europy Środkowo-Wschodniej jeśli chodzi o zainteresowanie wśród holenderskich naukowców i studentów, doceniono też polskich międzywojennych konstruktywistów w większym niż dotąd stopniu⁷.

Publikacja Michała Wenderskiego *Art and Politics During the Cold War. Poland and the Netherlands* jest wartościowa i nowatorska pod wieloma względami. O ile międzywojenne kontakty polsko – holenderskie są na ogół znane w środowisku zainteresowanych (w czym duży udział Pana dr Wenderskiego), podjęty w przedmiotowej monografii problem nie został do tej pory opracowany, wypełnia więc ona lukę w polskiej literaturze naukowej na ten temat. Wiele przywołanych tu zjawisk artystycznych, imprez i podejmowanych inicjatyw wystawienniczych jest znana połowicznie, nie mówiąc o ich zakulisowych mechanizmach. W publikacji otrzymujemy całościowy ogląd sytuacji i jej nowy kontekst, poparty dokumentami, relacjami prasowymi, nie tłumaczonymi wcześniej na język polski. Autor z podziwu godną rzetelnością przeanalizował archiwalia i literaturę przedmiotu, co potwierdza imponująca lista pozycji bibliograficznych. Jego wcześniejsza aktywność publikacyjna dowodzi, że dobrze zna problem relacji kulturalnych polsko -

6 *Ostatnia dekada (1979-89)* – tłum. A. G.-P.

7 M. Wenderski, op. cit., s. 99.

holenderskich i nie zajmował się nimi incydentalnie na potrzeby habilitacji. Monografia jest wieloaspektowa, bo stanowić może również modelowy przykład analizy funkcjonowania polityki dyplomatycznej w dziedzinie kultury w okresie istnienia PRL. Założenia przyjęte przez Autora o istotnej roli tzw. „małych graczy” (*small players*) w funkcjonowaniu wzajemnych relacji w okresie zimnej wojny, zostały w publikacji przekonująco naświetlone.

Przedstawione do oceny osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę ubiegania się w aktualnym postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego, oceniam wysoko.

4. Konkludując: Publikacja doktora Michała Wenderskiego jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę ubiegania się w aktualnym postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego, pod każdym względem stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny naukowej jaką są nauki o kulturze i religii oraz etnologia i antropologia kulturowa, jest rzetelna pod kątem kwerendy archiwalnej, poprawna metodologicznie i merytorycznie, ma znamiona nowości.

Również dorobek naukowy Habilitanta i jego przebieg kariery naukowej od uzyskania stopnia doktora, oceniam jako wybitny.

Bardzo pozytywnie oceniam także jego dokonania dydaktyczne i popularyzujące naukę.

Tym samym wnoszę o przyznanie Panu doktorowi Michałowi Wenderskiemu tytułu doktora habilitowanego i wnioskuję o wyróżnienie tej habilitacji ze względu na rzetelność naukową i nowatorstwo przedstawionej do oceny monografii, a także wybitne dokonania publikacyjne i popularyzatorskie.

dr hab. Aleksandra Giełdoń – Paszek, prof. UŚ

Aleksandra Giełdoń-Paszek